

NICOLAY

Arkeologisk tidsskrift

Nr. 11

1972

PRESSEBESØK:

Hvor finner jeg arkeologen selv?

Han er nede mellom skjelettene, det er han med hatt.

'Fortidens arkeologer'

Tor Helliesen

Tor Ambrosius Helliesen (1855-1914) var ikke fagarkeolog. Under sin oppvekst i Fredrikshald fattet han interesse for zoologi, og i 1881 ble han cand.real. i Christiania med etomologi som fag. Allerede året etter ble han ansatt som konservator ved Stavanger Museum og her virket han til sin død.

Blant sine samtidige var Helliesen kjent som etomolog. Hans studier av Jærens insektfauna, særlig billearten Coleoptera, er blant de grundigste som er foretatt i Norge.

Som eneste konservator ved Stavanger Museum fram til høsten 1909, måtte Helliesen også ta seg av den arkeologiske avdelingen. Hans kartlegging av fornminner, både daværende og fjernede, trykt i Stavanger Museums Aarahefter 1898 - 1911 ("Oldtidslevninger i Stavanger Amt"), er usedvanlig nøyaktige og grundige og viser hans klasse som forsker. Alle fornminner ble lagt inn på kart som ble publisert. Disse registreringene er uunnværlige for alle som beskjeftiger seg med Nord-Jærens forhistorie. De viser også at han hadde en usedvanlig god forståelse av det forhistoriske kulturlandskapet.

Ved siden av registreringer foretok Helliesen også undersøkelser av gravhauger og gårdsanlegg, samtidig som han også reiste omkring og samlet inn opplysninger om oldfunn.

Av Helliesens mange gravninger kan spesielt nevnes en større undersøkelse av Svartehola på Viste, sammen med A.W. Brøgger.

Helliesen tok seg også av katalogiseringen av oldsaker som kom inn til Stavanger Museum. Han tegnet mange av disse oldsakene, og tegningene er så gode at de stadig brukes som illustrasjoner i publikasjoner.

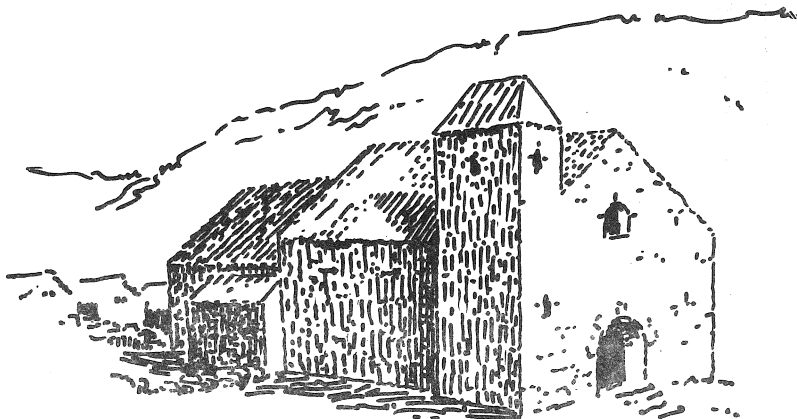
Helliesen har også mye av æren for den museumsbygningen som sto ferdig i 1893 og de nye utstillingene var også oppstilt av ham.

Helliesens innsamling av arkeologiske data var bare knyttet til Jæren, og det er først i de siste 20 årene man er blitt oppmerksom på resultatet av hans registreringer. Hans kartlegging av fortidsminner på Jæren var i hans samtid de ypperligste som var foretatt i Norden, og disse registreringene vil være aktuelle så lenge det drives arkeologisk forskning i Norge.

Per Oscar Nybruget.

UTGRAVNINGENE I KLEMENSKIRKEN

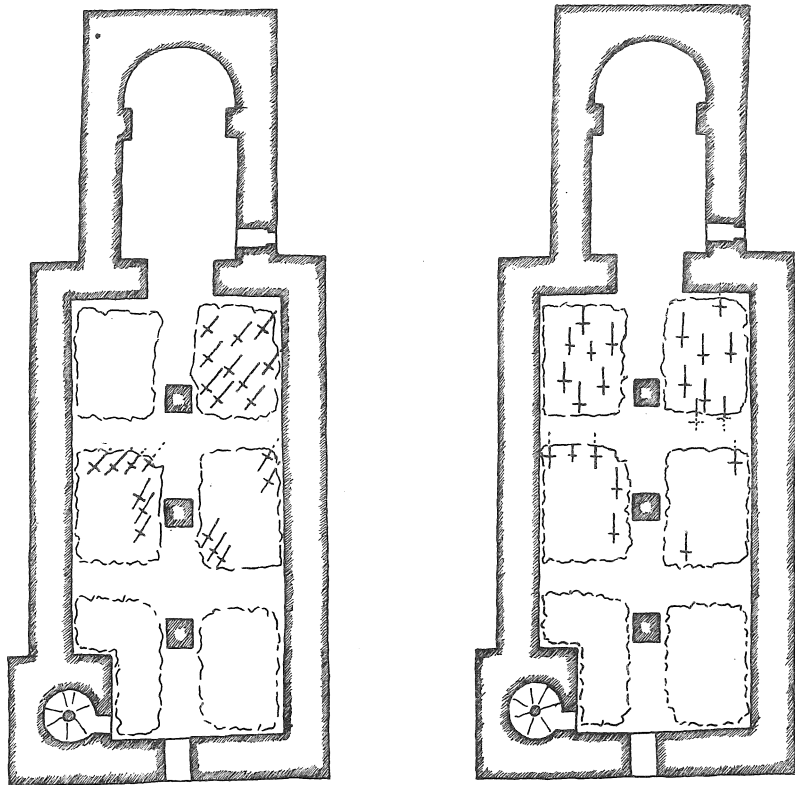
Ole Egil Eide

Rekonstruksjon av steinkirken sett fra nordvest.

Sommeren 1920 startet N.S.B. oppførelsen av sitt nye garasjebygg i Saxegårdsgaten i Gamlebyen i Oslo. Straks grunnarbeidene var satt i gang, støtte man på murrester, og den følgende vinter og vår grov Gerhard Fischer fram en hel kirkeruin på tomten. Kor og sakristi måtte rives for å gi plass til garasjebygget, men skipet ble reddet for ettertiden. Under selve utgravningen antok man at det var Nikolaikirken man hadde funnet, men Fischer har senere identifisert dette som Klemenskirkes ruiner. Med støtte i visse særtrekk i murverket daterte han kirken til 1000-tallet. Kirkens planform gjenfinnes kun i den eldste delen av Hovedøyas klosterkirke, og de to byggverk sto, så vidt man visste, uten sidestykke i tidens nordvest-europeiske arkitektur. Fischer antok at Harald Hardråde kunne være byggherren, og den toskipede planformen skulle derfor kunne forklares som sydøsteuropeisk. Fischer antok videre at dette var Oslos eldste sognekirke.

Den "trafikkmaskin" som nå skal bygges i Gamlebyen vil igjen berøre Klemenskirken - en av systemet's veibaner vil i lav høyde bli ført over det gjenværende skipet - dog slik at dette vil bli bevart under broen. I forbindelse med de store utgravningene dette prosjektet har foranlediget, har Riksantikvaren benyttet anledningen til å foreta en fornyet undersøkelse av de bevarte ruiner. Materialet fra denne undersøkelsen er enda ikke bearbeidet i tilstrekkelig grad til at man kan

GRAVENES ORIENTERING I FASE I.

GRAVENES ORIENTERING I FASE II.

trekke endelige og sikre konklusjoner, kun enkelte forhold skal kommenteres i det følgende, og en del ting må av plassmangel framsettes som påstander, uten fyldestgjørende begrunnelse.

Innenfor det ca. 35m² store området som er undersøkt innenfor kirkens murer, er det sporet 142 graver som alle er eldre enn den nå kjente kirkeruin. Gravene tilhører to klart adskilte, men påfølgende tidsrom, og de representerer en tidligere kirkegårdsakke.

I den eldste periode, heretter kalt Fase I, ligger gravene orientert omlag NV-SØ, og det er registrert 62 graver fra dette tidsrom, de ligger i maksimalt 5 lag over hverandre. Fra den etterfølgende perioden, kalt Fase II, er det funnet 80 graver. Disse er alle orientert som den overliggende steinkirken, og de ligger i opptil 4 lag på hverandre. Forskjellen i orientering er mellom 25 og 30 grader.

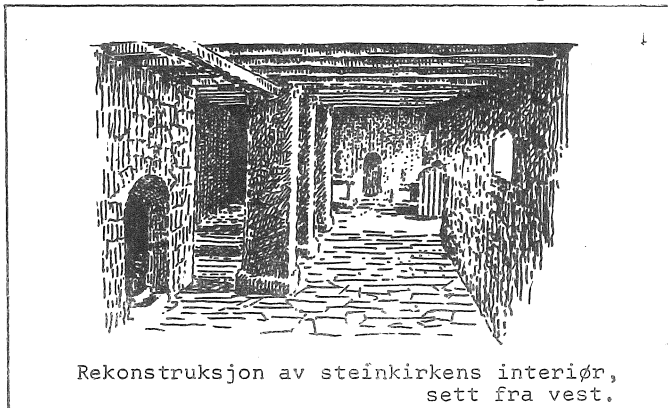
Det er ikke påvist noen konkrete spor av bygninger som kan settes i forbindelse med gravene i de to eldste tidsrom, og det er ikke funnet noe kulturlag som er eldre enn de eldste gravene. Det er heller ikke kommet for dagen noen løsfunn av interesse, og denne gravningen er antagelig den funnfattigste kirkegravning som er utført i de senere år. Dette innebærer også at det er ualminnelig vanskelig å datere

nærmere de forskjellige faser. Det er dog ingen tvil om at samtlige graver er kristne. Den fullstendige mangel på gravgods tilsier blant annet dette.

De mange graver under fundamentene viser at stedet har tjent som kristen gravplass i lang tid forut for steinkirkens oppførelse, men det er vanskelig å bedømme lengden av dette tidsrom, selv innenfor meget vide grenser. Så vidt vites, synes en 100-års periode å være et rimelig tids-spenn. Ettersom samtlige graver må oppfattes som kristne, lar ikke dette seg forlike med Fischers datering av steinkirken.

Steinkirken lar seg egentlig ikke datere særlig skarpt, men den kan vanskelig være yngre enn ca. 1130, hvor meget eldre den eventuelt er, lar seg ikke dokumentere. Det finnes overbevisende sterke grunner til

å anta at Klemenskirken og Hovedøyas eldste kirke er samtidige bygg. Fischer har godtgjort at kirken på Hovedøya sto ferdig da cistercienserne grunnla sitt kloster der i 1147. De to anlegg må derfor være påbegynt senest i 1130-årene. Dette tidspunkt markerer samtidig avslutningen på Fase II i Klemenskirken, og i det følgende skal vi bruke dette årstall som fasens teoretiske øvre grense.

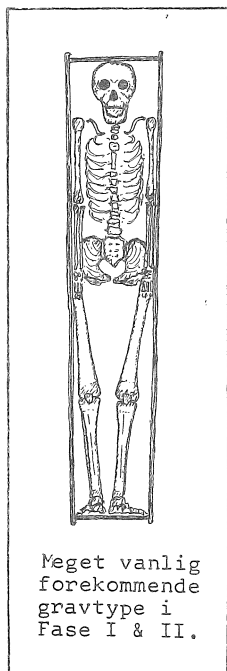

Rekonstruksjon av steinkirkens interiør, sett fra vest.

Det er allerede antydnet at de eldste gravene antaas å kunne være ca. 100 år eldre enn steinkirken. Dette trenger en litt nærmere kommentar, da denne datering er grunnlaget for den videre teoridannelse. Totalt sett er det registrert 9 "generasjoner" av graver eldre enn steinkirken, de skjærer seg stadig inn i hverandre, og eldre graver er ofte helt eller delvis ryddet bort ved nedleggelsen av nye. Nevnte forhold viser helt klart at det dreier seg om gjentagne begravelser med lengre tids mellomrom - ikke massegraver i en pesttid. Dersom man velger å sammenligne med data fra våre dagers kirkegårder i Oslo, kan man forsøksvis operere med et 10-års intervall som et sannsynlig gjennomsnittsminimum mellom hver gravleggelse på samme sted. Dersom dette er korrekt er de eldste gravene i det minste 70-100 år eldre enn steinkirken. Det faktum at kirkegården har vært så sterkt utnyttet at det finnes 140 graver innenfor 36m² viser også at den må ha vært i bruk i lang tid, uten at man derav kan måle tidsrommets lengde.

Gravene i Fase I frambyr en lite standardisert gravskikk; det er påvist rester av 5 kister av uthulte trestammer, i 2 kister fantes hasselkjepper, flere skjeletter har vært svøpt i bark eller never uten kiste, andre er kommet i jorden uten noe påviselig spor av svøp eller dekke. Et individ var begravet i sammenkrøpet stilling, uten noe over seg, en liten boks eller kiste var plassert over den døde hode. De fleste er dog begravet i ytterst smale, nærmest rektangulære kister

med hendene utstrakt langs sidene. Gravene er ikke så opplysende som en kunne ønske, men flere av de trekk som finnes i Fase I synes å kunne ha forbilder i førkristen tid, og de må kunne taes til inntekt for en tidlig datering, selv om de ikke er daterende i og for seg.

Meget vanlig forekommende gravtype i Fase I & II.

Vi har tidligere antatt at Fase II har en øvre grense senest ved år 1130. Dersom det er riktig at de eldste gravene er 70 - 100 år eldre enn dette, åpnes det mulighet for at de første gravene kan ha kommet i jorden noe før 1050. Noen skarpere datering er på det nåværende tidspunkt ikke berettiget.

Som allerede nevnt har vi ikke påvist håndfaste spor av bygninger med tilknytning til gravene. På den annen side må vi forvente at det i begge faser fantes et kapell eller en kirke i tilknytning til en kirkegård som har vært så sterkt utnyttet som denne. At dette virkelig har vært tilfelle synes utgravningsresultatene å bekrefte, uten at noe helt sikkert kan sies, men vi skal ikke forfølge denne problematikk her.

Som det innledningsvis ble påpekt er gravene i Fase I orientert omlag NV-SØ. Det normale er at gravene følger den tilhørende kirkens orientering, og at de ligger Ø-V eller nær opp til dette. Den skjeve orientering er derfor påfallende. Kirkegårdsmurene slik de ble gravet fram i 1920/21 hadde nær samme orientering som gravene i Fase I. Dette må tolkes dithen at kirkegården fikk sin utforming allerede i

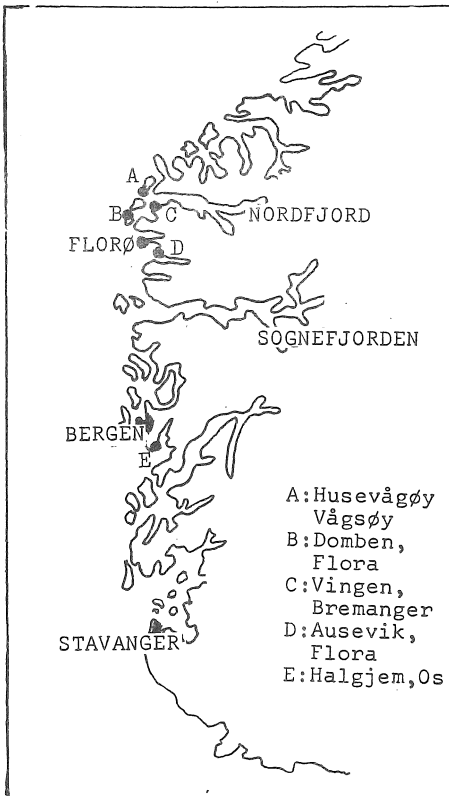
de tidligste gravenes tid. Så vidt man kan se, kan ikke lenket ha vært bestemmende for retningsvalget. Det synes som om den første gravplassen har ligget på et terreng med en meget svak sydvestlig helling, denne er dog så ubetydelig at den må kunne settes fullstendig ut av betraktning. Den rimeligste løsning er derfor at kirkegården, med kirke og graver er blitt orientert etter og innpasset i en allerede bestående bebyggelse og eiendomsstruktur på stedet. Gravene og kirkegårdens orientering faller nemlig sammen med middelalderbyens hovedstrukturering, slik denne ble påvist ved gravningene på Sørenga i begynnelsen av 1890-årene, og slik den også gjenfinnes i den bebyggelse som er framgravet nord for Klemenskirken på Mindets tomt i 1970/71. Man må derfor kunne fastslå som bindende at det eksisterer en avhengighet mellom bybebyggelsens orientering og de eldste gravenes retning. Det er alstå grunn til å tro at en allerede bestående bebyggelse, med fast etablerte veifar og eiendomsgrenser bestemte kirkegårdens størrelse og retning.

Utsnitt av Oslo i middelalderen. Kartet viser kirkegårdsmurens orientering i forhold til trehusene i byen. (Klemenskirken mrk A).

Dersom disse hypoteser har bærekraft, og de dateringer som er framført er holdbare, synes gravene i Fase I å kunne indikere en bebyggelse av en viss utstrekning i tiden før 1050. Men det er mange ting som må avklares før en kan danne seg en tilnærmet sikker forestilling om graden av urbanisering på midten av 1000-tallet. Materialet fra Klemenskirken vil først bli av betydning når det kan sammenstilles med flere data fra det samme tidsrom - alene er det for flertydig til at man kan bruke det som et sikkert fundament for omfattende slutninger.

KLEBERSTEINSBRUDD PÅ BERGBILDEFELT

Kalle Sognes

Ytterst i Nordfjord ligger Husevågøy, en av de mange nakne, forblåste øyene på denne del av norskekysten. Husevågøy ligger mellom Vågsøy i nord og Bremangerlandet i sør. I nordvest er det bare noen få skjær som skiller øya fra Norskehavet.

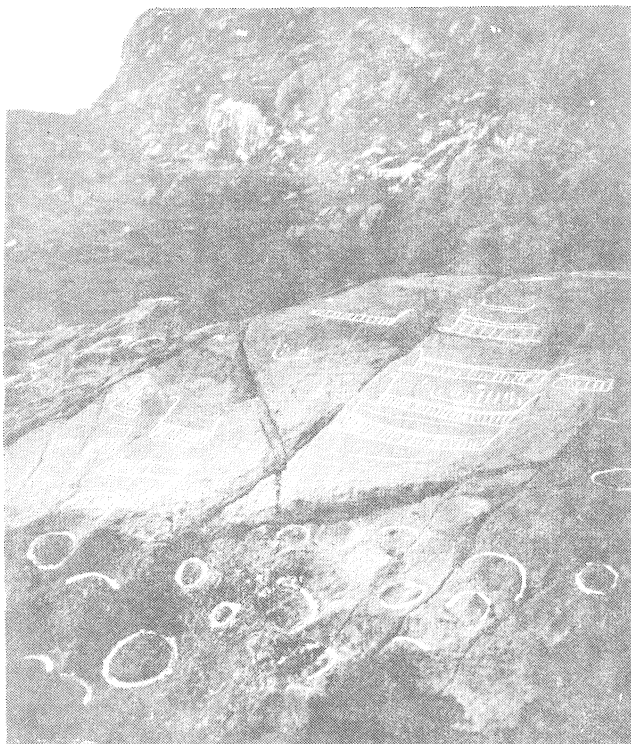
Det er langt mellom gårdene på Husevågøy og lite veier. Fisket har vært hovednæringsvei, selv om det også har vært drevet litt husdyrhold. Det finnes en del grønne flekker mellom fjellsidene men de fleste av disse er ryddet, i forholdsvis ny tid, i perioder med feilslått fiske.

Egentlig er det lite som skiller Husevågøy fra de mange andre øyene i området. Men noe er det. Her finnes et av våre vestligste bergbildefelt, og på samme sted er det også spor etter menneskelig virksomhet i senere tider.

Feltet ligger nær sydvestspissen av øya, i et landskap som nærmest må karakteriseres som øde og goldt. Figurene er hugget inn i en liten serpentinvolle som ligger i en myr, Færeldeymre, ca. 50 m fra sjøkanten.

Motivene er slike som vi kjenner fra så mange bergbildefelt. Det er skip og skålgroper. Vi skal ikke her gå nærmere inn på bergbildene, men bare nevne at det er skipsformer som er vel kjent fra andre felt på Vestlandet.

"Grytebruddet skjærer seg inn over bergbildefeltet. Skipsfiguren nederst til venstre er overhugget av begynnende tilhugging av et nytt kareme".

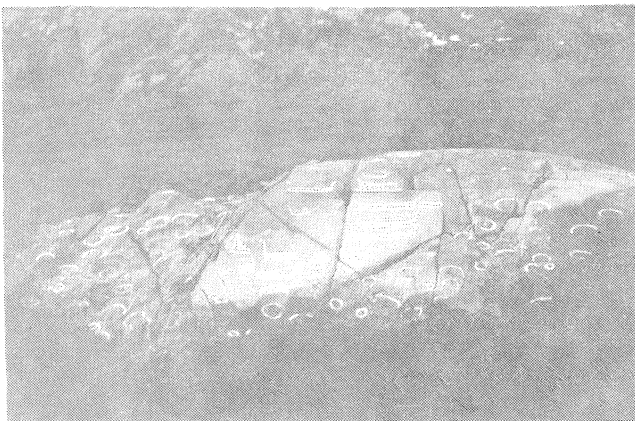

Bergbildene på Husevågøy er ikke de eneste vi kjenner fra dette distriktet. De nærmeste feltene ligger like øst for Bremangerlandet, i Vingen knapt 20 km. borte. Vingenfeltene er vel kjent, og er en av Nordens største samlinger av bergbilder. Noe lenger sør ligger et lite, nyoppdaget felt på Domben, Hovden i Flora, og derfra er ikke veien lang til det kjente feltet i Ausevik.

Bergbildene i Færelde myra er som nevnt hugget i serpentin. Dette er også tilfelle med et felt noe lenger sør, på Halgjem i Os, Hordaland. Serpentin finnes gjerne samlet i "klumper" som tegner seg som større eller mindre koller i terrenget. En slik serpentin-kolle inneholder en rekke forskjellige mineraler, men felles for flere av dem er at de er nær beslektet og er mer eller mindre omvandlet fra et basisk (silisiumfattig) mineral som kalles olivin. I tidens løp omdannes olivinen, og det blir dannet serpentin og talk, alt etter hvor langt omdanningen har gått. Omdanningen skjer ikke like fort overalt i berget, og vi får derfor oftest en blanding av disse mineralene. Er blandingen særlig rik på talk, blir den bløt og lar seg lett arbeide med. Den kalles da kleber. Hvor god kleberer er som råmateriale er også avhengig av hvor mye som er tilstede av "fremmede" mineraler, som f.eks. kloritt.

Kleberstein er et kjent råstoffmateriale fra førhistorisk tid. Den har bl.a. vært brukt til kljåsteiner, fiskesøkker, spinnehjul og gryter. I middelalderen fant den også anvendelse som bygningsstein. Rundt om i landet har vi ennå mange klebersteinsbrudd som viser spor etter førhistorisk drift.

Et slikt brudd har det vært på Husvågøy. Kollen i Færeldeyra har tydeligvis inneholdt adskillig brukbar kleberstein. Det er særlig spor etter gryteuttak vi kan se, og på flere sider av kollen er der

"Bergbildene sett fra sør. Klebergrytene er særlig tatt ut fra kollens vestre del."

merker etter slik virksomhet. Men bruddet må ha vært adskillig større enn det vi kan se i dag. Langs sør- og øst-siden av kollen renner en liten bekk, og i bunnen av denne, ca. $\frac{1}{2}$ m under øverste torvkanten er det også en rekke spor etter uttak av gryter.

Det har altså funnet sted en kraftig og forholdsvis rask vekst av torv i tiden som er gått, etter at virksomheten i bruddet tok slutt. Kanskje kan torven gjemme også andre spor etter arbeidet i bruddet.

Gryteemnene har vært tatt ut på flere sider av bergbildefeltet. Et par av skipsfigurene er overskåret av ringformete fordypninger. Johs. Bøe, som var den første som besøkte feltet, mente det var ringfigurer og en del av bergbildefeltet. Han har tydeligvis ikke vært oppmerksom på grytebruddet. (Bruddet står heller ikke omtalt i det førhistoriske avsnittet i bygdeboken for Davik.) Ringene er imidlertid begynnende tilhugging av emner for gryter. En del rester av emnene står også igjen, og Egil Bakka, som også har vært på stedet, mener i sin innberetning til Hist. Museum at det har vært tatt ut gryter av yngre jernalders form.

Vi har i Færeldeyra spor etter menneskelig aktivitet fra forskjellige arkeologiske perioder. Bergbildene er av en type som regnes for å høre hjemme i bronsealder, mens grytebruddet trolig er fra yngre jernalder. Like vestenfor ligger en kjempemessig hule i fjellet, - Trolleholå. Den har sikkert gitt ly for mennesker både i bronsealder og jernalder - som i tiden før og etter - men prøvestikk i bunnen av hulen har hittil ikke gitt noen funn.

Tiden som har gått mellom de to "bruksperiodene" synes å ha medført et skille i den betydning stedet hadde for menneskene som besøkte det. Den magisk-religiøse betydning bergbildefeltet må ha hatt i bronsealder har veket for et klart materialistisk ønske om å utnytte naturressursene på stedet.

Til slutt har råstoffet til gryteproduksjonen trolig blitt for dårlig. Strukturene i bergarten har ikke lenger gitt anledning til kontrollert spalting når gryteemnet skulle fjernes fra berget. Det er trolig dette som har reddet bergbildene for ettertiden.

OM OPPHAVET TIL "DEN GROPKERAMISKE KULTUR"

Svein Indreliid

Fra midten av yngre steinalder, på en tid da bondekulturen forlenget hadde fått fotfeste i Sør-Skandinavia og deler av Sør-Norge, finnes langs kystene og i innlandet spor etter befolkningsgrupper med en mer fangstorientert tilpasning. Felles for dem er to gjenstandselementer: Tangepilen og den sylindriske flekkeblokk. I enkelte områder forekommer i tillegg en spesiell keramikk. Det er denne som har gitt gruppene navnet "den gropperamiske kultur".

Til tross for betydelig forskningsinnsats gjennom mer enn 30 år, synes denne "kulturen" fremdeles være like gåtefull. I de senere årene er det særlig to hovedproblemer som har preget diskusjonen: 1. I hvilken utstrekning kan det sies at boplassene i de forskjellige områdene representerer en homogen kultur? 2. Er den gropperamiske kultur utviklet lokalt av skandinaviske mesolitiske grupper, eller er den et resultat av innvandring?

Få av våre steinalderkulturer inneholder så mange lånte elementer som den gropperamiske. Keramikken på de eldste av de sør-skandinaviske boplassene er tydelig påvirket av traktbegerkulturen. Tykknakkede flintøkser og dobbelteggede våpenøkser tilhører også dette komplekset. De yngre gruppene, både i Sør-Norge og i Skåne, har gjerne en snorornert keramikk som minner om båtøkskulturens. Særlig i Norge har mange boplasser et betydelig innslag av skifer-gjenstander, et trekk som synes antydde nordlige forbindelser.

Innen det gropperamiske komplekset er det store variasjoner i redskapssammensetningen. Boplasser med både tangepiler, sylinderkjerner og egentlig gropperamikk forekommer vanligst i Sør-Sverige. På norsk kysten, men særlig i høyfjellet, mangler keramikken svært ofte. Enkelte boplasser har et variert redskapsspekter, mens det på andre kun finnes pilespisser, skrapere og andre smågjenstander.

Det har vært gjort mange forsøk på å finne et utenomskandinavisk opphavssted for den gropperamiske kultur. Det kjennes imidlertid intet slikt område hvor alle de tre ledeformene tangepiler, sylinderkjerner og gropperamikk er tilstede. Likevel synes Beckers teori om et østlig opphav, nærmere bestemt område omkring Onegasjøen, fortsatt ha størst tilslutning. Han tenker seg en innvandring av et østeuropeisk folk som i løpet av kort tid sprer seg over de sør-skandinaviske kyster, hvor de ernærer seg av fiske, fangst og flinthandel. Innvandererne står i nær kontakt med de lokale grupper og opptar elementer fra deres redskapskrets, samtidig som disse i noen utstrekning tar i bruk innvandrernes pilespisstype.

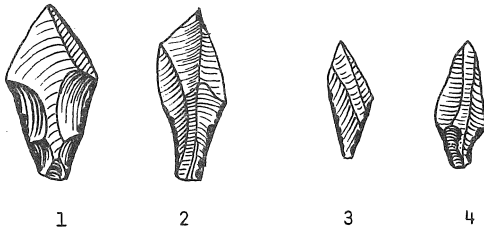
Da keramikken mer eller mindre direkte lar seg avlede av traktbegerkulturens former, blir den første opptreden av de to andre ledetyper, sylinderkjerner og tangepiler av største

betydning i diskusjonen om den gropkeramiske kulturs opphavssted. De forsøk som har vært gjort på å avlede kulturen av skandinaviske mesolitiske grupper har strandet på manglende tangepiler og sylinderkjerner i et hjemlig, senmesolittisk/tidligneolittisk miljø. Tangepilen har i Norden en eldre, tidligmesolittisk horisont, idet den forekommer i Fosna- og Komsa-komplekset, såvel som i Hensbacka, Sandarna, Lyngby og Bromme. Hverken på svensk eller dansk område har det vært mulig å påvise tilstedeværelse av tangepiler i de årtusener som ligger mellom de mesolitiske gruppene og den gropkeramiske kulturs opptreden. C.F. Meinander og Knut Odner har imidlertid antydnet at det på sørnorsk område kanskje kan finnes kontinuitet i bruk av denne pilespisstypen. Odner tenker seg at det har funnet sted en jevn typemessig utvikling, mens Mats Malmer avviker dette idet han hevder at det ikke kjennes noen norsk steinalderkultur mellom Fosnakomplekset og det gropkeramiske som har brukt tangepiler.

Et hovedproblem en tidligere har hatt er vanskene med entydige typedateringer innenfor dette aktuelle tidsrommet. Etter at C-14-metoden ble utviklet og et større antall radiologiske dateringer av arkeologisk materiale foreligger, har vi fått dateringsmuligheter som våre eldre forskergenerasjoner manglet. Det har imidlertid ofte vært reist tvil med hensyn til påliteligheten av C-14-metoden. Jeg vil ikke ta dette opp til en større diskusjon her, men bare påpeke det betydelige arbeide som er gjort for å få oversikt over feilkilder og å kontrollere det metodiske grunnlaget. De aller fleste kjente feilkilder gir dateringer som er litt for høye. Dette skulle derfor ikke få konsekvenser for hovedargumentasjonen i denne artikkelen.

Jeg vil derimot reise spørsmålet: Hvor godt gjennomarbeidet er det metodiske grunnlaget for våre rent arkeologiske dateringsmetoder? Før C-14-metoden forkastes må vi i alle tilfelle ha et kronologisk alternativ basert på arkeologisk metode. Dette kan vi ikke få før en lang rekke fundamentale metode-spørsmål er analysert. Det mangler meget på at vi idag er kommet så langt. Spørsmål som typespredning kontra uavhengige innovasjoner, spredningshastighet, typers brukstid i ulike områder, betydningen av typelikheter, betydningen av keramikkestiler som dateringsmiddel og i hvilken grad likheter i keramikkestiler kan brukes til kronologisk parallellisering av andre typer over større områder osv. er aldri blitt tatt opp til kritisk vurdering i en større sammenheng i nordisk steinalderforskning. Det må derfor ennå en stund advares mot å avfeie C-14-resultater med standardargumentet: "Det stemmer ikke med den arkeologiske datering".

Etter dette kronologiske mellomspill kan det være på sin plass å se på hvordan den gropkeramiske kultur tradisjonelt er blitt datert. De eldste funn av egentlig gropkeramisk karakter, Säter/Fagervik III i Mellom-Sverige og MH-stadiet på Jonstorp i Vest-Skåne har vært datert ut fra boplassen Alvastra i Østergötland. Her ble det blant tangepiler og Säter III-keramikk funnet to flintøkser av Blandebjergtype. Ut fra disse øksene ble boplassen datert til den mellomneolitiske periode II (MN II). Dette var

Norske mesolitiske tangepiler.

1. Gyrynos III, Ål.
2. Hein 33, Hardangervidda.
3. Woldvatn, Kristiansund N.
4. Finseøya, Ustevassdraget.

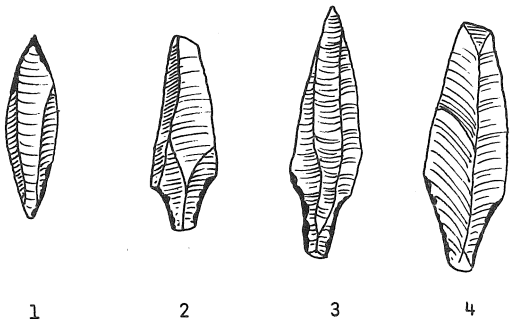
bakre grense for gropkeramisk kultur i Norden inntil Becker påviste at øksene tvert imot var av Bundsø-type. Derved ble både Alvastraboplassen og bakre grense for den gropkeramiske kultur flyttet til MN III. Noen danske funn har imidlertid ført til at MN II muligens kan opprettholdes som bakre grense. Disse dateringene er blitt brukt i det meste av Norden. Hvor tangepiler finnes, dateres boplassene ikke tidligere enn til MN II, hvis da ikke andre gjenstander indikerer tidligmesolitiske tid. Dette fører til at på typefattige norske boplasser bindes dateringsmulighetene på grunn av tangepilene. Resultatet kjenner vi: En mengde boplasser fra MN III-IV/V og svært få i periodene umiddelbart før og umiddelbart etterpå.

Alvastra er senere blitt C-14-datert til ca. 2100-2350 f.Kr. De nyutgravde Björkärrboplassene har imidlertid gitt C-14-dateringer av dypestliggende gropkeramiske fase til ca. 2400-2600 f.Kr. Dette er de eldste gropkeramiske dateringer jeg kjenner fra Sør-Skandinavia og også eldste datering av den yngre tangepilhorisont i dette området.

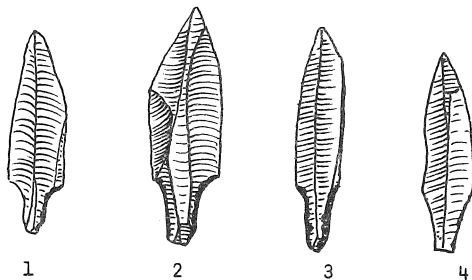
Sommeren 1970 ble det undersøkt 4 steinalderboplasser på Hardangervidda. En av disse, Hein 33, ved Halnefjorden på nord-øst-Vidda, var stratifisert og hadde kulturlag på inntil 60 cm tykkelse. I de øverste lagene fantes bl. a. endel avslag og redskaper av skifer, mens dette råmaterialet fullstendig manglet i de dyper liggende lagene. Tangepiler, tverreggete piler og eneggete piler ble imidlertid funnet fra topp til bunn, uten avbrudd. Flere forhold tyder på at denne boplassen ikke har vært utsatt for omroting, jordsig eller andre forstyrrende påvirkninger. Det er derfor stor sannsynlighet for at de tangepilene som lå i bunnlagene virkelig er klart eldre enn de som fantes sammen med skiferen.

Norske "mellomneolitiske" tangepiler.

1. Narestø II, Aust-Agder,
2. Ramsvikneset,
Nordhordland.
3. Viten, Aust-Agder.
4. Rognlien, Telemark.

Fra boplassen foreligger 6 C-14-dateringer. Topplagene med skiferen skulle ifølge disse være fra tiden ca. 2200-2400 f.Kr., mellomlagene fra ca. 2900-3300 f.Kr. og bunnlaget fra ca. 3700-4100 år f.Kr. Bortsett fra at tangepilene i de mellom- og underliggende lag blir svært gamle i forhold til tradisjonell arkeologisk datering, er det intet som taler mot at dateringene kan være riktige. Dette er da et indisium på at vi her har for oss tangepiler fra det antatt tangepiltomme tidsrommet, og at der er kontinuitet i bruken av dem i dette området. Også andre boplasser i Sør-Norges høyfjell har tangepiler fra denne tiden, bl. a. Gyrinos IV i Ål kommune, hvor det finnes en datering til ca. 3700-3800 f.Kr. Fra lavlandet foreligger to dateringer boplassen Ramsvikneset i Nordhordland hvor det er store mengder av både skiferpiler og tangepiler. Dateringene til ca. 3000-3200 f.Kr. har hittil vært ansett for å være altfor høye, men etter de seneste dateringer av tidlige skiferfaser i Finland, synes det ikke være grunn til å tvile på resultatet. Fra et par av Håvik-boplassene på Karmøy finnes tangepiler i kulturlag som er datert til ca. 3400-3600 og 2900-3100 f.Kr. Det er viktig å merke seg at på samtlige av disse lavlandsboplassene finnes også sylindriske kjerner.

Danske "gropkeramiske" tangepiler.

1 og 2: Anholt.

3 og 4: Smedegaarde
... ved Aalborg.

Ivis en igjen holder tangepilene utenfor, er det intet i det øvrige funnmaterialet fra de her nevnte boplassene som ved tradisjonell datering gjør C-14-dateringene urimelige. Ivert imot finnes der arkaiske elementer som mangler, eller i det minste er svært få, på gropkeramiske boplasser i Sørskandinavia. I første rekke gjelder dette koniske mikroflekkeblokker og mikroflekker. En vestlandsboplass som hittil ikke er C-14-datert, Kvernevik III på Sotra faller inn i samme mønsteret. Et annet felles trekk for disse vestlandske kystboplassene er at årekvarts er et vanlig råmateriale, spesielt for sylindriske kjerner, flekker og tangepiler.

Ved hjelp av målinger av en rekke attributter ved de enkelte pilespisser fra ialt 15 boplassenheter i Sør-Norge har det vist seg at det synes foregå jevne forandringer over tid, fra de eldste mesolitiske tangepilene til de yngste fra yngre steinalder. De jevne forandringene er også et indisium på kontinuitet i tangepiltradisjonene. Dette vil jeg imidlertid behandle mer inngående i en annen forbindelse.

Ut ifra det som her er sagt, synes det på søndre og midtre del av Vestlandskysten være sterke indisier for svært tidlige forekomster av flekketeknikk på sylindriske blokker, såvel som tangepiler laget av slike flekker. Det ser også ut som om tangepiler har vært i bruk i høyfjellet kontinuerlig fra tidlig mesolitisk tid av, til ned mot steinalderens slutt.

Selv om det er mange uklare trekk ved den tidligste forekomst av sylinderkjerner, vil jeg antyde den mulighet at denne spesielle teknikken kan ha oppstått et sted på Vestlandskysten i et keramikkøst, senmesolittisk miljø, og at bruken av tangepiler, som ihvertfall hadde eksistert kontinuerlig i høyfjellet, fikk et kraftig oppsving som følge av denne nye teknikken. Hverken den sylindriske kjerne eller tangepilen kan derfor være former som i sitt opphav er knyttet til den gropperamiske kultur. Forekomsten av disse formene i Sør-øst-Skandinavia kan da kun forklares ved opptak fra det vestlige området.

Når den gropperamiske kulturs keramikk kan avledes av traktbegerkulturens og både sylinderkjerner og tangepiler fantes i Norden i senmesolittisk tid, synes det være åpenbart at alle forutsetninger for denne "kulturen" var tilstede fra før i Norden. Det skulle derfor ikke være nødvendig å ty til "innvandring" for å forklare dens tilsynekomst. Når så to av de tre lede-elementene kommer fra vest og ett fra sør og sør-øst, synes det bli svært lite igjen av homogenitet i den tidligste fase.

På bakgrunn av dette finner jeg det betenkelig ut fra kun ett eller noen få elementer, f.eks. tangepiler, å henføre boplasser til denne kulturgruppen. Det er lite fruktbart å snakke om gropperamisk kultur når gropperamikken mangler og det øvrige redskapsmaterialet har lokalt, ikke-gropperamisk opphav. Riktignok synes det da være å betrakte hele komplekset som en rekke lokalgrupper hvor fangst og fiske var de viktigste økonomiske faktorer, men hvor enkelte etter påvirkning av bondekulturen tok opp litt fehold i tillegg. Den store geografiske utbredelsen, de ulike naturmiljøene og de skiftende erhvervsformene forårsaket de lokale variasjonene. I sine mest ekstreme former var disse forskjellene så store at det gropperamiske komplekset sett under ett ikke kan betraktes som noen "homogen kultur".

Litteratur:

- BECKER, C. J. 1951: Den grubekeramiske kultur i Danmark. København: Aarbøger 1950: 153-263.
- LIDEN, O. 1940: Sydsvensk stenålder II. Lund: Gleerupska Universitetsbokhandelen.
- MALMER, M. 1969: Gropperamiksboplassen Jonstorp RA. Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Antikvariskt Arkiv 36.
- MEINANDER, C. F. 1964: Kommentarer till spånpilens historia. Helsingfors: Finskt Museum LXIX 1962: 39-61.
- ODNER, K. 1965: Vivik ved Holmevatn på Haukelifjell. Oslo: Viking XXIX: 201-242.

MARKEDSFØRING AV ARKEOLOGI

- en ideskisse

Per Kyrre Reymert

De forhistoriske museers publikumsvendte aktivitet er nå konsentrert på to hovedområder. Det ene er utstillingene i de sentrale landsdelsmuseer. Det andre er publisering av forhistorie i årbøker, tidsskrifter og enkeltpublikasjoner. Fjernsyn, kringkasting og aviser beskjeftiger seg minimalt med forhistorie.

Med dette som bakgrunn vil jeg legge frem noen ideer om hvordan forhistorien kan selges mer effektivt til menneskene rundt i landet, og da på en annen måte enn de to ovenfor nevnte.

Bak ideene ligger to hovedtanker:

- 1) Forhistorikeren har plikt til å virke overfor alle i samfunnet.
- 2) Forhistorien og det forhistoriske materialet må vises i sammenheng med andre samfunnsaktiviteter slik at det blir kulturhistorie av den.

Først velger man et område som man vil selge forhistorien til. Dette område kan være en bygd, en drabantby, en by uten egen forhistorisk aktivitet, en øy, en dal, d.v.s. et mindre, naturlig avgrenset område.

Man legger så en plan for arbeidet og denne legges sammen med et utvalg medarbeidere. Disse kan komme fra andre museumsfag, kunst og håndverk. Et eksempel: En biolog til å vise områdets økologi, en botaniker til å vise nytteplanter, en brukskunstner innen tekstil til å vise ullbehandling, farving, veving, en skomaker for å vise sitt håndverk, en dramatisk kunstner for opplesning og teaterarbeid og en naturvern/miljøarbeider for å vise menneskets plass i og avhengighet av å pleie naturen.

Hovedtrekk i planen bør være at denne gruppen med et ferdig opplegg drar ut til det aktuelle området og oppholder seg der den tiden det tar å gjennomføre planen. På forhånd bør man ha kontakt med lokale krefter i skolen, hjemmet for eldre og foreninger slik at besøket er forberedt fra den siden.

Den direkte aktivitet på området må drives på varierte måter. Man kan operere med foredrag med film/lysbilder for større grupper. Og hvorfor ikke vise dette for de eldre og barna sammen og ikke på skolen i skoletiden og på hjemmet for eldre om kvelden, de har bare godt av å komme sammen og å gi hverandre impulser.

Medbrakte modeller og utstillinger kan også benyttes såvel som eventuelle lokale samlinger. Man må også bruke de faste fortidsminner som finnes og gamle veier, havner og skipsleder. Viktige steder for økologien som fugle fjell, dyretrakk, vadesteder, fiskeplasser må også brukes.

Den ene hovedtanken er at man skal vise sammenhengen. Og dette kan gjøres ved at forskjellige medlemmer i gruppen samtidig viser sin side av saken. Man sier ikke bare at her er en fiskekrok og beskriver materiale, funnforhold og alder, men man lar biologen fortelle om fisken kroken kan ha vært anvendt på i det aktuelle området, om dens vandringer, gyteplasser, fangstplasser og næringsverdi.

Eller man tar for seg et forhistorisk tekstil og viser hva forhis-

torien vet, og så lar man en tekstilkunstner demonstrere farving og veving og lar den lokale befolkning få prøve selv. Folk kan også aktiviseres på andre måter, for eksempel ved å få lage en helleristning, slipe skifer, skrape en rå hud, arbeide i horn og bein.

Det er viktig å få med lokale mennesker som har noe særpreget for området å bidra med innen håndverk, jordbruk, jakt/fiske og kunst.

Man kan også vise menneskenes avhengighet og utnyttelse av naturen. Her vil en naturvern-/naturmiljøforsker vise hvor man har begått feil, for eksempel hvordan dyrearter er utryddet og dette ødelegger balansen i naturen, og at menneskene er en del av og avhengige av naturomgivelsene.

Dette siste kan sammen med profesjonelle kunstnere brukes til å dramatisere forhistorien. Man kan la en eventuell lokal teatergruppe vise små scener i kostymer fra aktuell tid eller man kan ha opplesning fra sagaen og fra diktning som omhandler forhistorien.

Disse ideer er sett fra en forhistorikers synspunkt, der han er den som skal ha solgt sitt materiale. Men selvfølgelig må han kunne taes inn som medarbeider i en gruppe der en annen skal vise sitt fagområde. For eksempel i en geologisk plan kan forhistorikeren vise utvinning av myrmalm eller klebersteinsgruber.

Torstein Bugge Høverstad:

Vidunderlige gamle verden

Noen tente en flamme.
 Et usømmelig brudd på fortiden.
 Noen formet et hjul.
 Et opprett mot fortiden.
 Noen løftet seg
 til en gul flat skive på natthimmelen
 og gjorde eventyr om til stein.
 Regulær krig mot fortiden!
 Heldigvis har vi akkurat nå klart å oppnå nåtiden.
 Det er ikke fullkomment, det var bedre før.
 Men vi har det ihvertfall langt bedre
 enn i fremtiden.
 Vi ser fremtiden i øyet med den største skepsis.
 Vi betrakter på ingen måte
 fremtiden som uavvendelig.
 Vi skal bekjempe den på strendene,
 vi skal bekjempe den i luften,
 vi skal bekjempe den i gatene og på markene,
 vi skal aldri overgi oss!
 Vi vil i høyden gi fremtiden visse innrømmelser
 og derved oppnå fred i vår tid.
 Vi vil nøye vurdere
 på hvilke områder utviklingen skal finne sted
 Vi godtar
 hurtigere fly, flere biler og parkeringsplasser,
 flere våpen, kapitalkonsentrasjon og fåmannsvelde,
 dyrtid og sentralisering og mindre kriger.
 Vi må se det slik
 at dette er en essensiell bevarelse av nåtiden
 Vi må aldri glemme
 at vi har hele fortiden å ta av.

BØR BORREHAUGENE UTGRAVES ?

Svar fra Perry Rolfsen til Håvard Dahl Bratrein.

Jeg oppfattet Bratreins første innlegg i Nicolay nr. 10 1971 dels som sviktende kjennskap til de virkelige forhold ved Universitetets Oldsaksamling, dels som et angrep på institusjonen - det sistnevnte som en følge av det førstnevnte.

I mitt svar til Bratrein forsøkte jeg å redegjøre for de faktiske forhold ved Oldsaksamlingen, og jeg prøvde også å belyse negative sider ved en eventuell utgravning av Borrehaugene, ikke "bare påvise mulige fordeler" som Bratrein ensidig trekker frem.

I Bratreins svar til meg viser han liten vilje til å forstå Oldsaksamlingens virksomhet i felten.

Særlig en setning "en utgravd gravhaug er utgravd for alltid, - og bare dette bør gi grunn til ettertanke" i mitt svar, har utløst slagord som "defaitistisk holdning" hos Bratrein. Poenget ved min bemerkning var å peke på en arkeologs forståelse og ansvar for den innsamlede datamengde under en gravning. Det vil si at en arkeolog og forskere fra andre disipliner vil se etter et visst antall data som i hovedsak er bestemt ut fra det forskningsnivå arkeologien og dens hjelpevitenskaper til enhver tid befinner seg på. Denne datamengde er tidsbestemt i den betydning at vi i dag forsøker å observere og innhente andre og mer relevante data enn det som ble gjort for, f. eks. 20 år siden. Likeså må vi regne med at en om 10 år vil se etter mer relevante data enn vi gjør i dag. Dette skyldes først og fremst at arkeologien og den arkeologiske arbeidsmetoden er inne i en meget rask utvikling som følge av at vi i stadig større grad gjør bruk av naturvitenskapelige disipliner. Når vi så vet at det arkeologiske kildematerialet slik som steinalderboplasser, gravhauger, gårdsanlegg etc. i virkeligheten er sterkt begrenset og stadig reduseres, bør enhver ha klart for seg hvilket ansvar en utgraver har.

Bratrein har også et stikk i sin artikkel: Rolfsens defaitistiske holdning "ville føre til at bare de områder ble utgravd som ellers sto foran tap og rasing. Noen systematisk utgravning etter et gjennomtenkt vitenskapelig opplegg ville da ikke bli mulig,.....". Dette er en lite gjennomtenkt påstand. Bratrein synes ikke å ha helt klart for seg hva en nødgravning er. En nødgravning omfatter såvel undersøkelser av enkeltstående fornminner som større felt og kompleks som må undersøkes fordi de hindrer en rasjonell utnyttelse av grunnen. Nødgravninger planlegges ofte i flere år. Det skulle være nok å vise til de store bygravningene, høyfjellsundersøkelsene, naustundersøkelsene ved Risavika i Rogaland, steinaldergravningene på Karmøy og Eigerøy i Rogaland. Ifølge Bratreins uttalelse skulle f.eks. de nevnte prosjekt ikke ha vært planlagt og fullført etter et gjennomtenkt vitenskapelig opplegg. Jeg er overbevist om at iallfall disse prosjektene ikke har vært dårligere planlagt enn de rene forskningsprosjektene som foregikk samtidig med disse. Jeg vil derfor slå fast at: En nødgravning kan også være et godt gjennomtenkt forskningsprosjekt. Det kan her nevnes at for omkring halvparten av de arkeologene som har avlagt sin magistergrad de siste 10 år, har nødgravninger dannet grunnlaget for hovedoppgaven.

Bratrein frembringer også andre påstander, som at jeg maler situasjonen ved Oldsaksamlingen mørkere enn nødvendig. Jeg vil her bare vise til min redegjørelse i forrige nummer. Men en må jo undre seg over at Bratrein som ikke er ansatt eller arbeider ved Oldsaksamlingen, påberoper seg å kjenne forholdene ved institusjonen bedre enn hva vi ansatte gjør.

I sitt svar nevner Bratrein Kaupanggravningene og steinalderundersøkelser i Østfold som bevis på at det innen Oldsaksamlingens distrikt i de senere år må ha foreligget muligheter til å foreta store, rene forskningsprosjekter. Til dette er å si at begge disse undersøkelsene ble påbegynt i slutten av 1940-årene. Kjensgjerningen er den at håndhevelsen av Lov om fornminne medfører helt andre vansker enn for vel 20 år siden.

Bratrein trekker også inn i diskusjonen utgravningen av Jellhaug i Østfold og hevder at Oldsaksamlingen for ikke så lenge siden syntes å ha både faglig kapasitet og arkeologisk overskudd til å foreta en større oppgave utenom nødgravninger. Denne gravingen har vært diskutert svært mye av arkeologer, og det er fremkommet ulike syn om undersøkelsen burde ha vært satt igang.

Til slutt i sitt svar opplyser Bratrein hvorfor han går så sterkt inn for en utgravning av Borrehaugene: ---"det var nettopp fordi jeg (Bratrein) har følelsen av at vurderinger av mer utpreget historisk art altfor sjelden opptar arkeologene når de utformer sine forskningsprosjekter." En skal være klar over at historie er det fag som til nå har høstet mest av den arkeologiske forskning. På grunn av at arkeologien gjør bruk av og tenderer mot mange disipliner, er det også et sterkt ønske fra andre fag som geologi, botanikk, zoologi, etnologi, sosialantropologi at vi skal bidra dem med opplysninger. Jeg skulle imidlertid ønske at vi enda bedre enn i dag kunne gi historikerne arkeologiske data som kan brukes til å belyse vår eldste rikshistorie. Det er viktig å være klar over at dette også kan gjøres både ved nødgravninger og nye studier av allerede innsamlet materiale.

Etter det ovenfor nevnte vil jeg sterkt fremheve at jeg ikke er mot rene forskningsprosjekter, men ethvert forskningsprosjekt må vurderes for seg, og i den stilling norsk arkeologi befinner seg i på grunn av Lov om fornminne, er en rettferdig håndhevelse av fornminneloven en av arkeologens fremste oppgaver. Vi prøver nå å komme inn allerede på planleggingsstadiet når det gjelder anlegging av vegtraséer, generalplaner, større industrireisning, nettopp med det siktemål at antall nødgravninger da kan bli redusert.

Forholdet mellom nødgravninger og ikke-nødgravninger er i virkeligheten et stort problem for de arkeologer som er pliktige å håndheve loven, og mitt ønske er at vi snarest mulig bør få i stand en bred debatt om dette viktige spørsmålet. Hvis debatten mellom Bratrein og meg kan bidra til at dette spørsmålet blir tatt opp til inngående drøfting, har resultatet av disse innlegg vært fruktbart.

Redaksjonen betrakter debatten som avsluttet med dette innlegg. Innlegg om forholdet mellom nødgravninger og ikke-nødgravninger er imidlertid ønskelig.

Innholdsfortegnelse over artikler i numrene
fra 1 - 10.

Steinalder

- En flinteggpil i østnorsk eldre steinalder.
Egil Mikkelsen nr. 7.
- Ny nordnorsk veideristning.
Håvard Dahl Bratrein nr. 2.
- Storbåthallaren i Flakstad, Vest-Lofoten.
Astrid Utne nr. 9.
- Steinalderen i Valdres
Irmelin Martens nr. 5.

Bronsealder

- Helleristninger i Gjerpen i Telemark.
Sverre Marstrander nr. 6.

Romertid

- Eit gravfunn frå Haram, Sunnmøre.
Egil Bakka nr. 4.
- "Goterproblemet" i nyere polsk arkeologisk forskning.
Egil Mikkelsen nr. 5.
- Haramfunnet: Avtrykk av romerske mynter
Kolbjørn Skaare nr. 5.
- Victoria-sverd i Norge.
Elizabeth Wiese Rygge nr. 6.

Folkevandringstid

- Gårdsanlegget på Ullandhaug.
Bjørn Myhre nr. 1.
- Festningsbyn vid Eketorp på Øland.
Erik Wegraeus/Ulf Näsman nr. 4.
- Atter det skilte føyer seg sammen.
Sverre Marstrander nr. 6.

Merovingertid

- Det uutømmelege gravfeltet på Vang i Oppdal.
Oddmund Farbrege nr. 1.
- Glasial Arkeologi.
Oddmund Farbrege nr. 4.

Vikingtid

- Kaupang i Skiringssäl, Kort oversikt over gravingsresultater.
Charlotte Blindheim nr. 2.
- Klåstadskipet.
Arne Emil Christensen jr. nr. 8.
- Westness-utgravningene, Orknøyene.
Sigrid Hillern-Hansen Kaland nr. 9.
- Litt vikingkunst i to nye gravfunn frå Trøndelag.
Oddmund Farbregd nr. 9.
- Dødehus over vikingtids flatmarksgraver.
Trond Løken nr. 9.
- Bør Borrehaugene bevares eller utgraves?
Håvard Dahl Bratrein. nr. 10.
- Bør Borrehaugene utgraves?
Perry Rolfsen nr. 10.

Middelalder

- Utgravningene i Mære kirke.
Hans-Emil Liden nr. 1.
- Utforskningen av middelalderens Oslo
Håkon Christie nr. 3.
- Festningsbyn vid Eketorp.
Erik Wegraeus/Ulf Näsman nr. 4.
- Neverbrev fra Novgorod.
Anne Stalsberg Alsvik nr. 6.
- To pilgrimsmerker fra Vadstena kloster.
Erik Schia nr. 7.
- Utgravninger i Gamlebyen.
Petter B. Molaug nr. 8.
- Gløtt fra Oslo på 1500-tallet.
Erik Schia nr. 9.
- Nye sider ved klosterhistorien etter de senere års
undersøkelser (Tønsberg).
Øivind Lunde nr. 10.

Nyere tid

- "Lossen" en utgravning under vann.
Arne Emil Christensen nr. 1.
- 1600-talls hvalkokerier på Svalbard.
Svein Molaug nr. 2.
- Registrering av russiske tufter på Svalbard i 1967.
Christian Keller nr. 2.

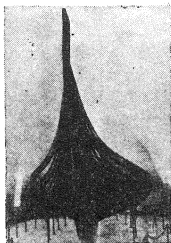
- Christian IV's by.
Elsa Boye nr. 3.
- Kritt Piper.
Reidar Berthelsen nr. 4.
- En marinarkeologisk utgravning på Kvitsøy.
Svein Molaug/Johan Kloster nr. 7.
- Eit fragmentarisk blad av Hardangervidda's historie.
Arthur Fasteland nr. 10.

Varia

- Registrering av fornminner i Østfold.
Elizabeth Skjelsvik nr. 8.
- Oslotrakten i forhistorisk tid.
Wencke Slomann nr. 3.
- Helleristningsfelter i Oslo.
Sverre Marstrander nr. 3.
- Dalshaugen, en gjenoppdaget kjempehaug på Hedemarken.
Per Oscar Nybruget nr. 7.
- Nye funn fra gammelt gravfelt.
Danckert Monrad Krohn nr. 7.
- Trepunktmåling-regnemaskinprogrammet "Lossen".
Jørgen Andersen nr. 2.

VIKINGSKIPENE OG STAVKIRKEPORTALENE

UNIVERSITETETS OLDSAKSAMLING — OSLO

Vikingskipshuset.

Bygdøy.
De tre vikingskipene fra Tune, Gokstad og Oseberg.
Åpent fra 2. mai—31. aug., alle dager kl. 10—18,
1 sept. kl. 11—17, 1. okt.—30. april, alle dager
kl. 11—15.

Den forhistoriske avdeling.

Historisk Museum, Frederiksgt. 2.
Rike samlinger fra tiden før år 1030. Særlig Inter-
esse: Vikingtiden. Åpen alle dager kl. 12—15.
Juni, juli, august kl. 11—15.

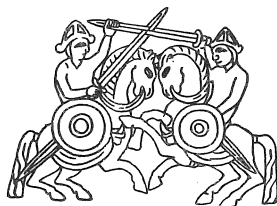
Samling av middelaldersk kirkekunst.

Historisk Museum, Frederiksgt. 2.
Ærste museum i Oslo med rike kunstsamlinger fra
tiden før år 1530. Skulptur, maleri og treskjærer-
kunst. To og tve rikt skulpterte stavkirkeportaler.
Åpen alle dager kl. 12—15.
Juni, juli, august kl. 11—15.

VIKING

Som medlem av Norsk Arkeologisk Selskap
får De tidsskriftet VIKING
tilsendt gratis hvert år.

UNIVERSITETETS OLDSAKSAMLING
FREDRIKSGT. 2 OSLO 1
POSTGIRO 13101 BANKGIRO 7001.06.00365

NICOLAY

Utgiver: Studentforening for nordisk arkeologi
Universitetets Oldsaksamling
Fredriksgt. 2 Oslo 1
tlf. 20 38 30
postgiro 20 50 25

I redaksjonen:

Inger-Johanne Hellesten
Per Oscar Nybruget
Erik Schia
Inge Lindblom

UTKOMMER TO GANGER ÅRLIG: ABONNEMENT NKR.5.-
ELDRE NUMMER KAN SKAFFES, KR.2.- PR.STK.

Utgitt med støtte av Kulturstyret i Studentsamskipnaden.

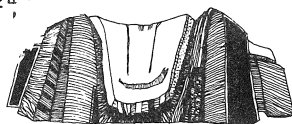
Svein Indrelid: Om opphavet til den gropperamiske kultur.

Kalle Sognnes: Klebersteinsbrudd på bergbildefelt.

Perry Rolfsen: Bør Borrehaugene utgraves? Svar til H.D. Bratrein.

Ole Egil Eide: Utgravningene i Klemenskirken i Oslo.

Per Kyrre Reymert: Markedsføring av arkeologi - en ideskisse.

12000 Istiden opphører, nedsmeltingen begynner.

8000 De eldste stenalder-boplasser i Norge.

ELDRE STENALDER

2500 Første spor av åkerbruk.

YNGRE STENALDER

1500 De første bronser.

BRONSEALDER

500 Gryende jernalder.

KELTERTID

0

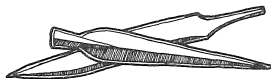
ROMERTID

400

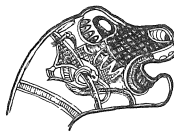
FOLKEVANDRINGSTID

600

MEROVINGERTID

800

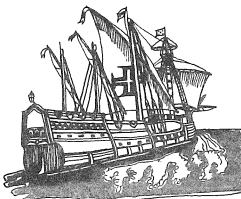
VIKINGTID

1030 Olav den helliges fall på Stiklestad.

MIDDELALDER

1500 Reformasjonen

NYERE TID